

B. KARABULUT

Bağımsız Araştırmacı

e-mail: burakarabulut65@gmail.com

**BİR ANLATI TÜRÜ OLARAK ROMAN: DISİPLİNLERARASI ETKİLEŞİMDEN
FELSEFİ DERİNLİĞE**

Özet. Bu çalışma, edebiyatın en kapsamlı türlerinden biri olan romanın, toplumbilim ve felsefe ile kurduğu disiplinlerarası bağı ve bu bağın sağladığı epistemolojik potansiyeli incelemeyi amaçlamaktadır. Makalenin temel kapsamını, romanın toplumsal gerçekliği yansıtırma gücü, tarihsel bilgiyle olan ilişkisi ve soyut felsefi düşünceleri somutlaştırma yeteneği oluşturmaktadır. Metodolojik problem olarak; genellikle “kurgu” kategorisine hapsedilen romanın, aslında sosyoloji, tarih ve felsefe gibi disiplinler için nasıl kurucu ve dönüştürücü bir bilgi alanı (romantarih vb.) olduğu sorunsalı üzerinde durulmuştur. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş; tipolojik sınıflandırmalar üzerinden Arnold Hauser, Mustafa Özel ve Balzac gibi isimlerin yaklaşımları analiz edilmiştir. Ayrıca, felsefi roman türü üzerinden *Hay bin Yakzan* ve *Sofi'nin Dünyası* gibi eserler aracılığıyla soyut kavramların yaşantısal bütünlüğe nasıl dönüştüğü irdelenmiştir. Varılan sonuçlar, romanın yalnızca estetik bir haz aracı değil; özgürlük, yabancılaşma ve sorumluluk gibi varoluşsal hakikatlerin ifade edilebildiği en güçlü anlatı zemini olduğunu göstermektedir. Özellikle varoluşçu yazarların roman formunu seçmesi, bu türün kuramsal dilin sınırlarını aşan somutlaştırma kabiliyetiyle açıklanmaktadır.

Bu çalışma “Edebiyat Felsefe İlişkisi Bağlamında Din Felsefesi Yapmak: Cengiz Aytmatov Örneği” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Roman, Felsefe, Disiplinlerarasılık, Toplumbilim.

Giriş

İnsan tecrübesini anlamlandırma çabasında felsefe ve edebiyat, tarihsel süreç boyunca birbirini besleyen ve tamamlayan iki temel disiplin olarak tezahür etmiştir. Bu entelektüel arayışın edebiyat sahasındaki en yetkin ve kapsamlı yansıması olan roman türü, felsefi düşünceyle yapısal bir korelasyon içerisindedir. Roman, bünyesinde barındırdığı ontolojik sorunsallar ve varoluşsal yaklaşımlar vasıtasıyla, felsefe-edebiyat etkileşiminin en somut ve dinamik örneğini teşkil eder.

Edebiyat felsefesi bağlamında yürütülen tartışmalarda roman türünün merkezî bir konumda yer alması, türün sahip olduğu epistemolojik derinlikle doğrudan ilişkilidir. Romanın bu ayrıcalıklı konumu, okuyucunun zihinsel yetilerini aktif kılan ve metin üzerinden çıkarımsal analizler yapmasına olanak tanıyan güçlü kurgusal yapısından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla tür, sadece bir anlatı zemini değil, aynı zamanda düşünsel süreçleri tetikleyen ve felsefi argümanları yaşantısal bir düzleme taşıyan bir platform niteliği taşımaktadır. Türk Dil Kurumu Sözlükleri'nde roman, “*insanın veya çevrenin karakterlerini, geleneklerini inceleyen, serüvenlerini anlatan, duygu ve tutkularını çözümlleyen, kurmaca veya gerçek olaylara dayanan uzun edebî tür*” [1] olarak tanımlanır. Bu tanımdan hareketle edebî türler içerisinde roman, insanı ve onun içinde bulunduğu çevresel koşulları bütüncül bir yaklaşımla ele alan, oldukça hacimli bir anlatı sahasına sahiptir. Bu

* Bize doğru alıntı yapınız:

Karabulut B. Bir Anlatı Türü Olarak Roman: Disiplinlerarası Etkileşimden Felsefi Derinliğe // Yassawi Journal of Philology. – 2026. – №1(1). – B. 179-187. <https://doi.org/10.47526/2026-1/3107-3085.15>

*Cite us correctly:

Karabulut B. Bir Anlatı Türü Olarak Roman: Disiplinlerarası Etkileşimden Felsefi Derinliğe [The Novel as a Narrative Genre: From Interdisciplinary Interaction to Philosophical Depth] // Yassawi Journal of Philology. – 2026. – №1(1). – B. 179-187. <https://doi.org/10.47526/2026-1/3107-3085.15>

Makalenin alındığı tarih 02.02.2026 / Yayın tarihi 30.03.2026

türün sahip olduğu tematik çeşitlilik, literatürde farklı tanımlama denemelerini de beraberinde getirmiştir. Örneğin kuramsal çerçevesini Marksist estetik üzerine inşa eden Georg Lukacs, romanı modern çağın karmaşık yapısını ve bireyin ontolojik arayışını yansıtan bir anlatı biçimi olarak değerlendirir. Lukacs'a göre bu tür, evrensel bütünlüğün parçalandığı ve manevi temellerin sarsıldığı bir dünyada, kendi özüne yabancılaşmış insanın hikâyesidir [2, s. 11]. Düşünürün perspektifinden bakıldığında roman, geleneksel epik anlatının modern dünyadaki izdüşümü olarak kabul edilebilir. Ancak bu yeni anlatı, tanrısal düzenin yerini belirsizliğe bıraktığı bir evrende, bireyin yaşadığı metafiziksel yersiz yurtsuzluk deneyimine odaklanır. Dolayısıyla roman, sadece bir olaylar silsilesi değil, aynı zamanda modern öznenin dünyadaki anlam bulma sancısının sanatsal bir dökümüdür. Bu yönüyle tür hem bireysel tecrübeyi hem de toplumsal krizleri aynı potada eritebilen nadir anlatı formlarından biridir.

Romanın edebiyat tarihindeki doğuşundan itibaren hem sanatçılar hem de kuramcılar, bu türün barındırdığı tematik derinliği ve yapısal çeşitliliği kavrayabilmek amacıyla çeşitli taksonomik yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Diğer anlatı formlarının aksine roman, katı kurallara veya statik kalıplara hapsedilemeyen, sürekli bir oluşum halindeki dinamik karakteriyle öne çıkar. Türün sunduğu bu geniş imkânlar kümesini anlamlandırmak, metinleri analitik bir süzgeçten geçirmek ve eleştirel bir perspektif inşa etmek, bilimsel bir sınıflandırma ihtiyacını zorunlu kılar. Roman tipolojisi olarak adlandırılan bu saha; eserin karmaşık katmanlarını daha şeffaf hale getirmeyi gaye edinirken temel olarak içerik, biçim ve üslup bileşenlerini ölçüt alır. Bu bağlamda içerik merkezli değerlendirmeler; tarihsel, toplumsal, gezi veya oluşum romanı gibi alt türleri belirlerken; biçimsel yaklaşımlar odağı mekân, karakter ya da olay örgüsüne göre tayin eder. Üslup temelli kategorizasyonlarda ise gerçekçilikten dışavurumculuğa, alegoriden satirik anlatıma kadar uzanan geniş bir estetik yelpaze incelenerek romanın çok yönlü yapısı metodolojik bir disiplinle ortaya konur [3, ss. 22-23]. Roman tipolojisi, eserleri belirli kriterler ışığında kategorize etmenin ötesinde, genel edebiyat bilimine ve metin analizlerine metodolojik katkılar sunar. Bu sistematik yaklaşım, okurun metni daha analitik bir perspektifle anlamlandırmasına yardımcı olurken, yazarın da yaratım sürecinde türün teknik imkanlarını daha bilinçli yönetmesine olanak tanır. Batı dünyasında toplumsal dönüşümlerin bir izdüşümü olarak tecelli eden roman, tarih boyunca toplumsal ilişkileri ve sınıfsal yapıları irdeleyen felsefi bir arka planla gelişimini sürdürmüştür. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda estetik değerinin yanı sıra sosyolojik birer metin kimliği kazanan bu eserler, devrimlerin sanatı toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası kıldığı süreçte siyasi fikirlerin temel ifade araçlarından birine dönüşmüştür.

Araştırma Yöntemleri ve Materyalleri

Bu çalışmada, edebiyatın felsefi ve sosyolojik potansiyelini çözümlenmek amacıyla disiplinlerarası (interdisipliner) bir yaklaşım benimsenmiş; bu doğrultuda roman türünün barındırdığı tematik çeşitliliği anlamlandırmak için içerik, biçim ve üslup bileşenleri üzerinden tipolojik ve taksonomik bir analiz yöntemi uygulanmıştır. Edebî metinlerin yazıldıkları dönemin siyasal, ekonomik ve inanç sistemlerini yansıtan biçimleri, Balzac ve Lukács'ın kuramları rehberliğinde "toplumsal gerçeklik" perspektifiyle sosyolojik bir eleştiriye tabi tutulurken; Mustafa Özel'in "romantarih" kavramsallaştırması üzerinden tarihsel veriler ile kurgusal anlatının sentezi metodolojik bir tartışmaya açılmıştır. Özellikle felsefi roman kategorisindeki eserlerin incelenmesinde, soyut felsefi önermelerin kurgusal karakterler ve sembolik imgeler vasıtasıyla somutlaştırılma süreçleri hermeneutik (yorumsamacı) ve epistemolojik bir çözümlemeyle ele alınmıştır. Nihayetinde İbn Tufeyl'in bireysel metafizik arayışından Gaarder'in didaktik felsefe tarihi anlatısına kadar uzanan geniş yelpazede, felsefenin edebî bir enstrüman olarak kullanım biçimleri karşılaştırmalı bir yöntemle değerlendirilerek çalışmanın bütüncül metodolojik yapısı inşa edilmiştir.

Ayrıca bu çalışmanın temel materyalleri; felsefi, sosyolojik ve edebî kuramları temsil eden birincil kaynaklar ile bu disiplinlerin kesişim noktasında duran seçilmiş romanlardan oluşmaktadır. Çalışmanın teorik çerçevesini oluşturmak amacıyla Georg Lukács (*Roman Teorisi*), Arnold Hauser

(*Sanatın Toplumsal Tarihi*) ve Theodor W. Adorno gibi düşünürlerin estetik ve toplum kuramları temel veri seti olarak kullanılmıştır. Edebî materyal bağlamında ise felsefî ve sosyolojik çıkarımların somutlaştığı Honore de Balzac'ın *İnsanlık Komedyası*, İbn Tufeyl'in *Hay bin Yakzan* ve Jostein Gaarder'in *Sofi'nin Dünyası* adlı eserleri analitik birer veri kaynağı olarak tasnif edilmiştir. Ayrıca, çağdaş Türk düşüncesinde romanı disiplinlerarası bir bilgi sahası olarak konumlandıran Mustafa Özel'in külliyatı ve Türk Dil Kurumu sözlüklerindeki terminolojik tanımlamalar çalışmanın ana materyal grubuna dâhil edilmiştir.

İnceleme ve Tartışma

1. Toplumsal Gerçeklik ve Disiplinlerarası Bir Bilgi Alanı Olarak Roman

Batı dünyasında toplumsal dönüşümlerin bir izdüşümü olarak tecelli eden roman, tarih boyunca toplumsal münasebetleri ve sınıfsal katmanları irdeleyen felsefî bir arka planla gelişimini sürdürmüştür. Bu yönüyle tür, doğrudan toplumsal yapıya odaklanan bir perspektif sunar. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda estetik değerinin yanı sıra toplumsal ve siyasal meselelerin tartışıldığı sosyolojik birer metin kimliği kazanan bu eserler, tarihsel süreçteki yerlerini sağlamlaştırmışlardır. Bu bağlamda Arnold Hauser, devrimlerin sanatı toplumsal yapının organik bir bileşeni haline getirdiğini savunurken, romanın artık siyasi inançların temel ifade araçlarından birine dönüştüğünü vurgular [4, s. 136].

Roman, bireylerin farklı bakış açılarını ve özgün dil kullanımlarını bünyesinde barındırması sayesinde çok sesli ve gerçekçi bir nitelik taşır. Anlatıda kronolojik sıraya bağlı kalmaksızın zamanda ileri ve geri gidebilme kabiliyeti, hikâyeyi daha etkileyici kılarken mevcut dünyayı hem öğretici hem de ilgi çekici bir üslupla sunar. Bu nitelikleri dolayısıyla roman, diğer yazın türlerine kıyasla daha özgür, kapsayıcı ve gerçekliğe yakın bir tür olarak kabul edilir. Çeşitli dil ve söylemleri bir araya getirerek çok katmanlı bir yapı inşa eden roman, zamanı doğrusal bir çizginin ötesinde ele alarak geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki geçişlerle okurun zaman algısını dönüştürebilir. Ayrıca güncel hadiseler ve toplumsal verilere olan açıklığı, bu edebî türün okuyucuyla doğrudan ve dinamik bir bağ kurmasına sebep olur [5, s. 165]. Böylece sayılan bu özellikler, romanın dinamik ve sürekli gelişen bir tür olmasını sağlar.

Roman, toplumsal gerçekliği yansıtmaya gücü sayesinde derinlemesine sosyolojik analizler yapılmasına imkân tanıyan nitelikli bir edebî türdür. Okuyucuda estetik bir beğeni uyandırmanın yanı sıra; yazıldığı dönemin siyasal, ekonomik ve inanç sistemlerini de bünyesinde barındırır. Bu özellikleri dolayısıyla roman, ait olduğu çağın toplumsal dokusunu, kurumlarını ve temel dinamiklerini kavramak adına bilimsel bir kaynak değeri taşır. Bu duruma örnek olarak Fransız roman ve tiyatro yazarı Honore de Balzac gösterilebilir. Balzac, doksan altı kitaptan oluşan *İnsanlık Komedyası* adlı eserindeki roman ve hikâyeleriyle devrim sonrası Fransız toplumunu tüm yönleriyle resmetmeyi amaçlar. Balzac, edebiyatı toplumsal gerçekliği aktaran ve ideal bir dünya tasavvuru kuran bir felsefe biçimi olarak kabul eder. Eserlerinde insan doğasının katmanlarına odaklanarak; bireyi ihtirasları, zaafı ve içsel çelişkileriyle birlikte resmeder. Toplumsal dokuyu, tarihsel gelişimleri ve bireysel tutumları çözümlenerek toplumun genelini bütüncül bir bakış açısıyla kavramaya gayret gösterir. Aynı süreçte adalet, erdem, kötülük ve inanç gibi temel insani değerleri sorunsallaştırarak okuru entelektüel bir sorgulamaya yönlendirir [6, ss. 73-76]. Bu yönüyle Balzac'ın edebiyatı, felsefeyle iç içe geçmiş bir yapıya sahiptir ve romanları toplumu, insanı ve gerçekliği anlamamıza yardımcı olan önemli birer araçtır.

Balzac'ın *İnsanlık Komedyası* gibi devasa bir yapıyı anlamlandırma çabasında, Alman felsefeci ve toplumbilimci Theodor W. Adorno'nun analizleri yol gösterici bir nitelik taşır. Onun perspektifinden Balzac'ın külliyatı; modern Paris'in kaotik yapısını ve bireyin kolektif güçler karşısında yaşadığı yabancılaşmayı sergileyen bir platform niteliğindedir. Bu trajik atmosferde şahıslar, kendilerine dayatılan toplumsal rollerle çatışarak derin bir hüsrana sürüklenirler. Toplumun, merkezine parayı alan devasa bir menfaat ağı şeklinde işlediği bu düzende; gerçekçi anlatı tekniği, parçalanmış dünyada yitirilen bütünlüğe duyulan özlemi telafi eden bir unsura

dönüşür. Bu sebeple Balzac'ın eserleri, münferit hikâyeler üzerinden kurgulanan sosyolojik, psikolojik ve felsefi bir toplum eleştirisi mahiyeti kazanır [7, ss. 48-68].

Romanın bu disiplinlerarası niteliği, onun insan deneyimini çok boyutlu ve derinlemesine işleme kabiliyetinden beslenmektedir. Romanlar; bireysel ve toplumsal hayatın karmaşıklığını, tarihsel ve kültürel arka planları, ekonomik ve politik güç dengelerini analiz edebilme yetenekleriyle farklı bilim dalları için kapsamlı bir araştırma sahası sunarlar. Bu türün edebî türler arasında imtiyazlı bir konuma sahip olması ve çeşitli disiplinlere konu edilmesi tesadüfi bir durum değildir. Öyle ki çağdaş Türk yazarlarından Mustafa Özel'in kaleme aldığı *Roman Diliyle İktisat*, *Roman Diliyle Siyaset*, *Roman Diliyle Emperyalizm* ve *Roman Diliyle İş Hayatı* gibi eserleri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Özel, bu eserlerinde romanın farklı disiplinlerle olan etkileşimini ve bu disiplinlere sunduğu zengin analitik imkânları ele almaktadır.

Özel, çalışmasında romanın tarih ile eşdeğer, hatta kimi durumlarda tarihten daha öncelikli bir bilgi sahası olarak kabul edilmesi gerektiğini savunur. Yaygın kanaatin aksine tarih gerçeklik, roman ise kurgu olarak ayrıştırılsa da Özel'e göre tarih de nihayetinde tarihçinin şahsi değer yargıları ve perspektifiyle biçimlenen bir anlatı türüdür. En nesnel yaklaşımı benimseyen tarihçinin dahi metnine kendi önyargılarını ve değer dünyasını yansıtması kaçınılmazdır. Bu noktada romancı, tarihsel verilerden hareketle kendi kurgusunu inşa ederken; tarihçi de olaylar karmaşası içerisinde kendi hikâye kurgusuna uygun unsurları ayıklar. Bu etkileşim sebebiyle romanlar, tarihsel ve toplumsal devinimleri kavramak adına kritik birer kaynak mahiyeti kazanır. Edebî kurgular vasıtasıyla münferit ve kolektif tecrübeler, kültürel şifreler ile tarihsel gelişimler detaylı bir analize tabi tutulabilir. Özel, roman ile tarihi sentezleyen bu disiplinlerarası metodu romantarih olarak nitelendirir. Romantarih yaklaşımı, insan ruhunun karmaşık yapısını ve tarihsel süreçteki konumunu metafizik bir dil aracılığıyla anlamlandırmaya gayret eder. Birey, toplum, ulus ve medeniyet gibi temel olgular bu yaklaşım içerisinde somut bir karşılık bularak insan deneyiminin çok boyutlu yönlerini aydınlatır [8, s. 15].

Özel'in yaklaşımına göre sosyoloji ve edebiyat, birbirinden bağımsız ele alınamayacak derecede bütünleşmiş iki çalışma alanıdır. Her yetkin toplumbilimci, aslında toplumsal devinimleri, beşerî münasebetleri ve kültürel şifreleri anlatılar yoluyla somutlaştırıp aktaran bir hikâye anlatıcısı kimliğine sahiptir. Buna paralel olarak, her nitelikli edebiyatçı ve romancı da kurguladığı karakterler ile olay örgüleri üzerinden toplumsal sistemleri, değer yargılarını ve normları irdeleyen birer toplum filozofu olarak kabul edilebilir. Marx'ın mitolojik Prometheus figürünü felsefi bir sembol olarak yüceltmesi örneğinde olduğu gibi, edebî şahsiyetler de kolektif bilincin inşasında kritik roller üstlenir. Bu kurgusal karakterler, zamanla toplumsal belleğe yerleşerek kültürel değerleri ve inanç sistemlerini temsil eden güçlü sembollere dönüşürler [9, s. 67].

Romanlar, toplumsal gerçekliği yansıtan bir ayna olmanın ötesinde, kolektif düşüncüyü yönlendiren ve dönüştüren dinamik bir kuvvettir. Bir toplumun kültürel dokusu, sosyal organizasyonu ve siyasi iklimi hakkında, bazen tarih veya sosyal bilim araştırmalarından daha derinlemesine veriler sunabilir. Yazarlar; toplumsal değerleri, normları ve mevcut çatışmaları eserlerine aktarırken, aynı zamanda bu değerleri yeniden inşa etme ve toplumsal algıyı dönüştürme gücüne sahiptirler. Bu çerçevede romancılar, toplumsal ve politik düzenin kavranışını etkileyen birer siyaset filozofu olarak nitelendirilebilir. Sosyoloji ile edebiyat arasındaki bu kopmaz bağ, toplumsal hakikati kavramak ve yorumlamak adına zengin bir bakış açısı sağlar. Edebiyat, toplumbilimin teorik ve soyut kavramlarını yaşantısal bir boyuta taşıyarak onlara hayat verirken; toplumbilim de edebî metnin beslediği sosyal ve kültürel zemini anlamlandırmamıza yardımcı olur.[9, s. 68] Bu iki disiplinin etkileşimi, insan deneyiminin karmaşıklığını kavramak ve daha adil ve eşitlikçi bir toplum inşa etmek için bize yol gösterir.

Özel'in düşünce dünyasında roman, rasyonalite ile büyüünden arındırılmış ve salt gerçekliklere hapsolmuş bir evrenin hikâyesini dile getirir. Modern aklın ürettiği yeni hurafelerle kuşatılmış olan bu dünyaya roman, bir itiraz ve çılgılık olarak yankılanır. Bu eğilimin bir yansıması olarak, günümüzde siyer çalışmaları [10] dahi anlatı imkânlarını genişletmek adına roman formuna

yakın bir üslupla kaleme alınmaktadır. Roman, ontolojik hakikatinden koparılmış bir dünyanın mevcut gerçekliğini deşifre ederek tartışmaya açar. Bu süreçte romancı, kurguladığı tarihsel evrenin mutlak hâkimi konumundadır; inşa ettiği dünyanın kurallarını ve sınırlarını, kahramanları ve okurlarıyla eş zamanlı bir keşif süreci içerisinde belirler.[11, ss. 11-12] Kısacası roman, gerçeklerle dolu hakikatsiz bir hikâyedir ve modern dünyanın gerçekliğini ifşa eder. Romancılar ve toplumbilimcilerin ikisi de birey ve toplumu anlamaya çalışırken, romancılar ayrıca ruhu da ele alır. Modernlik, hakikatten kopuştur ve roman, ruha da dokunarak bu hakikatsiz dünyaya ses verme arayışındır.

Özetle Mustafa Özel'in yaklaşımı uyarınca roman, barındırdığı geniş perspektif vasıtasıyla siyasal yapılar, baskıcı sistemler, emperyalizm, devrim hareketleri ve ekonomik konjonktürdeki dönemsel değişimler gibi pek çok olguyu analiz etme kapasitesine sahiptir. Türün zamansal bir kısıtlamaya tabi olmaması, geçmiş ile gelecek arasında köprüler kurarak okuyucuya her dönemde taze çıkarımlar yapma fırsatı tanır. Bu sebeple modern çağda roman, dönem şartlarını sınırsız bir serbestlikle yansıtan, merkezine bireyi yerleştirirken aynı zamanda toplumsal devinimleri de aydınlatan bir türdür. Nihayetinde roman, yalnızca estetik kaygılarla inşa edilen bir metin olmanın ötesinde, toplumsal hakikati kavramak ve yorumlamak adına vazgeçilmez bir araç niteliği taşır.

2. Soyutun Somutlaşması: Felsefi Roman ve Epistemolojik Potansiyel

Romanın sunduğu epistemolojik imkânları fark eden kimi düşünürler, felsefi fikirleri ifade edebilmek adına bu türün sunduğu yeni yöntemlere yönelmişlerdir. Bu anlatı formu; sosyolojik, psikolojik ve tarihsel çıkarımlara zemin hazırlamasının yanı sıra, karakter inşası ve düz yazı aracılığıyla soyut kavramları tecessüm ettirme kapasitesi sayesinde felsefi müzakereler için özgün bir platform inşa eder. Bu arayışların neticesinde, felsefi önermelerin kurgusal metne doğrudan entegre edildiği ve felsefi roman olarak tanımlanan özgün bir edebî tür tecelli etmiştir.

Felsefi roman, felsefi argümanları ve temel sorunsalları edebî bir kalıba dökerek hem düşünsel derinliği hem de sanatsal değeri bünyesinde barındıran özgün bir türdür. Bu anlatı formu, soyut felsefi teorileri kurgu yoluyla somutlaştırarak okurun zihninde daha kavranabilir ve hissedilebilir bir zemin inşa eder. Varoluşun gayesi, bilgi, etik değerler, hürriyet ve adalet gibi köklü felsefi meseleleri; karakter tahlilleri, olay örgüsü ve sembolik imgeler vasıtasıyla işler. Felsefi romanlar, bu hayati soruları irdelerken estetik niteliği ön planda tutar ve okuyucuyu aktif bir sorgulama sürecine sevk eder. Dolayısıyla bu türün inşası, felsefi birikim ve entelektüel derinliğin yanı sıra güçlü bir edebî yetkinliği de zorunlu kılar. Bir eserin felsefi roman kategorisinde değerlendirilebilmesi için felsefi düşünce ile sanatsal dışavurumu başarılı bir sentezle birleştirmesi temel şarttır [12, ss. 9-10].

Felsefi romanın ilk örneği sayılan, İbn Tufeyl'in 12. yüzyılda kaleme aldığı *Hay bin Yakzan*, felsefi düşünceleri edebî bir anlatımla sunar. Eser, "Doğu Hikmetinin Sırları" alt başlığıyla da bilinir ve bir adada yalnız büyüyen Hayy adlı kahramanın kendi başına akıl yürütme ve gözlem yoluyla gerçekliğe ve yaratıcıya ulaşmasını anlatır [13]. *Hay bin Yakzan*, felsefi doktrinleri edebî bir kurgu içerisinde sunması, sembolik ve mecazi bir dil tercih etmesi ve ana karakterin tekâmül sürecine odaklanması yönüyle felsefi romanın karakteristik özelliklerini taşır. Eser, felsefe ile edebiyat arasındaki disiplinlerarası ilişkinin kavranması ve bu etkileşimin sınırlarının tayin edilmesi noktasında temel bir başvuru kaynağı niteliğindedir [12, ss.15-16]. Bunun yanı sıra bahsi geçen eser, bilhassa din felsefesi perspektifinden tetkik edildiğinde; ulûhiyet tasavvuru başta olmak üzere yaşamın gayesini ve varoluşun mahiyetini derinlemesine sorunsallaştırması yönüyle büyük bir kıymet taşımaktadır. Edebiyatın felsefi bir enstrüman olarak istihdam edilmesine ve din felsefesine dair temaların edebî bir üslupla işlenmesine prototip teşkil eden bu yapıt, içerdiği varoluşsal sorgulamalarla okuyucuyu aktif bir tefekküre sevk etmektedir. Müellif, çalışmada metafizik meseleleri ele alırken felsefi düşünceyi sanatsal bir dille bütünleştirerek okurun hem zihinsel hem de duyusal dünyasına hitap etmeyi başarmaktadır. Bu yönüyle de edebiyatın din felsefesi sahasına sağlayabileceği metodolojik katkıların en somut ve güçlü örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Felsefi roman örneklerini daha kapsamlı bir zemine oturtmak gerekirse, İbn Tufeyl'in bireysel bir metafizik arayışı odağa alan anlatısına karşılık, Jostein Gaarder'in *Sofi'nin Dünyası* adlı eseri felsefe tarihini bizzat bir kurgu formunda sunması bakımından dikkat çekicidir. Bu eser, felsefi birikimi bir romanın olay örgüsüne ustalıkla entegre eden didaktik bir yapıya sahiptir. Gaarder, felsefeyi geniş kitlelere öğretme amacıyla kurguladığı bu metinde, Sofi ve felsefe öğretmeni Alberto arasındaki diyaloglar ve yazışmalar vasıtasıyla Sokrates'ten başlayıp Sartre'a kadar uzanan düşünce tarihini yalın bir dille aktarmaktadır [14]. Yazar, felsefi akımları tarihsel anekdotlar ve romantik ironiyle zenginleştirerek okuyucunun hem entelektüel hem de estetik bir yolculuk deneyimlemesini sağlar. Böylece bu eser, felsefeye ilgi duyan okurlar için hem öğretici hem de sürükleyici bir başlangıç noktası teşkil eder.

Bütüncül bir bakış açısıyla bakıldığında roman, çok yönlü yapısı ve sunduğu geniş imkanlarla edebiyatın temel taşlarından biridir. Özellikle felsefeyle olan sıkı ilişkisi, romanın önemini daha da artırır. Romanlar, içerdikleri felsefi sorunlar, görüşler ve yaklaşımlar sayesinde edebiyat ve felsefe arasındaki ilişkinin en önemli örneklerini oluşturur. Romanın bu denli önemli olmasının temel nedenlerinden biri de okuyucuda düşünsel süreçleri tetikleyen güçlü çıkarımsal yapısıdır. Roman, insanı ve çevresini ele alan geniş ve kapsamlı bir tür olarak tanımlanır. Bu genişliği ve çeşitliliği daha iyi anlamak adına romanı sınıflandırma ihtiyacı doğar. İçerik, biçim ve üslup gibi farklı kategoriler kullanılarak yapılan bu sınıflandırmalar, romanın karmaşık yapısını anlamamıza ve incelememize yardımcı olur.

Sonuç

Roman, modern çağın başlangıcından itibaren sadece bir edebî tür olarak kalmamış, aynı zamanda insan deneyimini bütüncül bir perspektifle ele alan disiplinlerarası bir “bilgi laboratuvarı” işlevi görmüştür. Bu çalışmada ele alınan temel izlekler göstermektedir ki; romanın gücü, sosyal bilimlerin parçalara ayırarak incelediği (tarih, iktisat, psikoloji, siyaset) insan gerçeğini, kendi potasında yeniden bir araya getirmesinden kaynaklanır. Mustafa Özel'in “romantarih” kavramsallaştırmasıyla dikkat çektiği üzere, roman ile tarih arasındaki sınırın muğlaklığı, aslında her iki disiplinin de insan ruhunun karmaşıklığını ve toplumsal devinimleri anlama çabasından doğar. Tarihi bir olaylar yığından kronolojik bir anlatı seçerken, romancı bu kronolojinin içine “ruh” ve “yaşantı” üfler. Bu durum, romanı tarihin soğuk verilerine kıyasla daha derinlikli bir epistemolojik zemin haline getirir.

Romanın toplumsal yapıyı çözümlene potansiyeli, özellikle 18. ve 19. yüzyıl realizmiyle birlikte zirveye ulaşmıştır. Arnold Hauser'in de vurguladığı üzere, sanatın toplumsal yapının organik bir bileşeni haline gelmesi süreci, romanın siyasi ve sınıfsal inançların temel ifade aracı olmasıyla sonuçlanmıştır. Balzac'ın *İnsanlık Komedyası* örneğinde görüldüğü üzere, roman artık sadece bireysel bir başarı veya başarısızlık öyküsü değil, modern Paris'in kaotik yapısı içinde paranın ve gücün insan ilişkilerini nasıl metalaştırdığını gösteren dev bir sosyolojik haritadır.

Bu bağlamda roman, toplumsal gerçekliğe ışık tutarken aynı zamanda o gerçekliği dönüştürme potansiyeli taşır. Bireyin toplumsal güçler karşısındaki yabancılaşması, ekonomik sınıflar arasındaki uçurumlar ve iktidar mekanizmalarının birey üzerindeki baskısı, kuramsal bir sosyoloji metninde “veri” olarak kalırken, romanda “trajedi” olarak karşımıza çıkar. Bu yaşantısal aktarım, okuyucunun toplumsal dinamikleri sadece zihinsel olarak kavramasını değil, aynı zamanda duyusal olarak tecrübe etmesini sağlar. Dolayısıyla roman, toplumun öz-bilincine ulaştığı en etkili aynadır.

Çalışmanın en kritik bulgularından biri, felsefi düşüncenin soyut düzlemde kurtulup somut bir yaşantıya dönüşmesinde romanın oynadığı vazgeçilmez roldür. Epistemolojik bir potansiyel olarak felsefi roman, soyut fikirleri “karakterler” ve “eylemler” aracılığıyla tecelli ettirir. *Hay bin Yakzan*'dan *Sofi'nin Dünyası*'na uzanan çizgide görüldüğü gibi, varoluşun anlamı, bilgiye ulaşma süreci ve tanrısal hakikat gibi ağır metafizik konular, anlatı formuna büründüğünde erişilebilir ve hissedilebilir hale gelir.

Özellikle varoluşçu filozofların (Sartre, Camus vb.) neden sistemli felsefi eserler yerine roman formuna ağırlık verdikleri sorusu, bu çalışmanın can alıcı noktasını oluşturur. Varoluşçuluk, insanın “dünyaya atılmışlığını”, seçimlerini ve bu seçimlerin getirdiği sorumlulukları odağa alır. Bu felsefi sorunsallar, bir “denklem” gibi kâğıda dökülemez; ancak bir karakterin (Raskolnikov, Mersault veya Günümüzün Mankurtları gibi) iç dünyasındaki çatışmalar üzerinden sergilenebilir. Özgürlük, anlamsızlık ve kaygı, romanda bir “tanım” olmaktan çıkar, bir “yaşam biçimi” haline gelir. Dostoyevski, Tolstoy ve Kafka gibi isimler, romanın bu somutlaştırma gücünü kullanarak din felsefesinin ve varoluşsal krizlerin en derin katmanlarına inmişlerdir.

Romanın çok yönlü yapısını anlamak adına kullanılan tipolojik sınıflandırmalar, sadece edebî birer kategori değil, aynı zamanda metodolojik birer haritadır. Romanın zamanı doğrusal olmayan bir şekilde kullanabilmesi, farklı anlatıcıların seslerini aynı potada eritebilmesi (polifoni), onu diğer yazı türlerinden daha özgür ve gerçekçi kılar. Bu özgürlük, romanın güncel olaylara, tarihsel süreçlere ve bireysel psikolojiye aynı anda dokunabilmesini sağlar. Bilimsel bir metnin başarısı için gerekli olan iç ahenk, romanın felsefi derinliğiyle birleştiğinde ortaya çıkan “çıkarımsal yapı”, okuyucuyu pasif bir alıcı olmaktan çıkarıp aktif bir düşünür haline getirir.

Sonuç olarak roman, modern insanın parçalanmış gerçekliğini (ekonomi, siyaset, inanç, ruh sağlığı) tek bir potada eriten ve ona “bütüncül bir anlam” veren yegâne disiplinlerarası zemindir. Cengiz Aytmatov’un “mankurtlaşma” uyarısıyla toplumsal hafızayı diri tutması veya Camus'nün “saçma”yı kabullenışı, felsefi ve toplumsal gerçekliklerin roman aracılığıyla nasıl ölümsüzleştirildiğinin kanıtıdır.

Gelecekte yapılacak edebiyat sosyolojisi ve din felsefesi çalışmaları, romanın bu “tecessüm ettirme” (somutlaştırma) gücünü daha fazla merkeze almalıdır. Roman, estetik bir haz aracı olmanın çok ötesinde; insan ruhunun en derin dehlizlerine ışık tutan, toplumsal dönüşümlerin nabzını tutan ve felsefi hakikatleri ete kemiğe büründüren temel bir bilgi disiplindir. Modern dünyanın “büyüsünden arındırılmış” katı rasyonalitesine karşı roman, insan deneyiminin tüm karmaşıklığını ve kutsallığını koruyan bir sığınak ve bir çığlık olarak kalmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

1. T.C. Türk Dil Kurumu, “Roman”, Güncel Türkçe Sözlük. [Elektronik kaynak]. URL: <https://sozluk.gov.tr/roman> [Erişim Tarihi 24.11.2025]
2. Lukacs G. Roman Kuramı. – İstanbul: Metis Yayıncılık, 2017. – 160 s.
3. Tepebaşı F. Edebiyat ve Roman. – Konya: Çizgi Kitabevi, 2001. – 160 s.
4. Hauser A. Sanatın Toplumsal Tarihi. – İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984. – 360 s.
5. Bahtin M. Karnavaldan Romana. – İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014. – 368 s.
6. Gadamer H.G., Kuhn H., Nietzsche F. Edebiyat Nedir? – İstanbul: Babil Yayınları, 2002. – 124 s.
7. Adorno T.W. Edebiyat Yazıları. – İstanbul: Metis Yayınları, 2004. – 179 s.
8. Özel M. Roman Diliyle Siyaset. – İstanbul: Küre Yayınları, 2018. – 293 s.
9. Özel M. Roman Diliyle Emperyalizm. – İstanbul: Küre Yayınları, 2022. – 242 s.
10. Rahnuma Z.A. Hz. Peygamber (Roman Tadında Siyer). – Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. – 670 s.
11. Özel M. Roman Diliyle İktisat. – İstanbul: Küre Yayınları, 2018. – 296 s.
12. Aytaç G. Felsefi Roman. – Ankara: Phoenix Yayınevi, 2011. – 134 s.
13. İbn Sina ve İbn Tufeyl, Hay bin Yakzan. – İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004. – 176 s.
14. Gaarder J. Sofie'nin Dünyası Felsefe Tarihi Üzerine Bir Roman. – İstanbul: Pan Yayıncılık, 2017. – 594 s.

REFERENCES

1. T.C. Türk Dil Kurumu, “Roman”, Güncel Türkçe Sözlük [T.C. Turkish Language Association, "Novel", Current Turkish Dictionary]. [Electronic resource]. URL: <https://sozluk.gov.tr/roman> [date of access 24.11.2025] [in Turkish]

2. Lukacs G. Roman Kuramı [The Theory of the Novel]. – İstanbul: Metis Yayıncılık, 2017. – 160 s. [in Turkish]
3. Tepebaşı F. Edebiyat ve Roman [Literature and the Novel]. – Konya: Çizgi Kitabevi, 2001. – 160 s. [in Turkish]
4. Hauser A. Sanatın Toplumsal Tarihi [The Social History of Art]. – İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984. – 360 s. [in Turkish]
5. Bahtin M. Karnavaldan Romana [From Carnival to Novel]. – İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014. – 368 s. [in Turkish]
6. Gadamer H.G., Kuhn H., Nietzsche F. Edebiyat Nedir? [What is Literature?]. – İstanbul: Babil Yayınları, 2002. – 124 s. [in Turkish]
7. Adorno T.W. Edebiyat Yazıları [Notes to Literature]. – İstanbul: Metis Yayınları, 2004. – 179 s. [in Turkish]
8. Özel M. Roman Diliyle Siyaset [Politics through the Language of the Novel]. – İstanbul: Küre Yayınları, 2018. – 293 s. [in Turkish]
9. Özel M. Roman Diliyle Emperyalizm [Imperialism through the Language of the Novel]. – İstanbul: Küre Yayınları, 2022. – 242 s. [in Turkish]
10. Rahnuma Z.A. Hz. Peygamber (Roman Tadında Siyer) [Prophet Muhammad (Prophetic Biography in the Style of a Novel)]. – Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. – 670 s. [in Turkish]
11. Özel M. Roman Diliyle İktisat [Economics through the Language of the Novel]. – İstanbul: Küre Yayınları, 2018. – 296 s. [in Turkish]
12. Aytaç G. Felsefi Roman [The Philosophical Novel]. – Ankara: Phoenix Yayınevi, 2011. – 134 s. [in Turkish]
13. İbn Sina ve İbn Tufeyl. Hay bin Yakzan [Hayy ibn Yaqhdhan]. – İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004. – 176 s. [in Turkish]
14. Gaarder J. Sofie'nin Dünyası Felsefe Tarihi Üzerine Bir Roman [Sophie's World: A Novel About the History of Philosophy]. – İstanbul: Pan Yayıncılık, 2017. – 594 s. [in Turkish]

The Novel as a Narrative Genre: From Interdisciplinary Interaction to Philosophical Depth

Abstract. This study aims to examine the interdisciplinary connection that the novel, as one of the most comprehensive genres of literature, establishes with sociology and philosophy, as well as the epistemological potential provided by this bond. The primary scope of the article consists of the novel's power to reflect social reality, its relationship with historical knowledge, and its capacity to embody abstract philosophical thoughts. As a methodological problem, the study focuses on the issue of how the novel – often confined to the category of “fiction” – acts as a foundational and transformative field of knowledge (such as “The novel is a Story”) for disciplines like sociology, history, and philosophy. A qualitative research method is adopted in the study; the perspectives of figures such as Arnold Hauser, Mustafa Özel, and Balzac are analyzed through typological classifications. Furthermore, through the genre of the philosophical novel, works such as *Hayy ibn Yaqhdhan* and *Sophie's World* are examined to understand how abstract concepts transform into an experiential integrity. The conclusions reached demonstrate that the novel is not merely a tool for aesthetic pleasure, but the most powerful narrative ground through which existential truths – such as freedom, alienation, and responsibility – can be expressed. The preference of existentialist writers for the novel form is explained by the genre's ability to embody concepts, transcending the boundaries of theoretical language.

This study is derived from the doctoral dissertation titled “Doing Philosophy of Religion in the Context of the Relationship Between Literature and Philosophy: The Case of Chingiz Aitmatov”.

Keywords: literature, novel, philosophy, interdisciplinarity, sociology.

Баяндау жанры ретіндегі роман: пәнаралық ықпалдастықтан философиялық тереңдікке дейін

Андатпа. Бұл зерттеу әдебиеттің ең ауқымды жанрларының бірі болып табылатын романның элеуметтанумен және философиямен құрған пәнаралық байланысын және осы байланыс қамтамасыз ететін гносеологиялық әлеуетті зерттеуді мақсат етеді. Мақаланың негізгі аясын романның

элеуметтік шындықты бейнелеу күші, тарихи біліммен байланысы және дерексіз философиялық ойларды нақтылау қабілеті құрайды. Әдістемелік мәселе ретінде, әдетте «көркем әдебиет» санатымен ғана шектелетін романның элеуметтану, тарих және философия сияқты пәндер үшін қалай негіздеуші және түрлендіруші білім саласына (роман-тарих, т.б.) айналатындығы қарастырылған. Жұмыста сапалық зерттеу әдісі қолданылып, типологиялық жіктеулер арқылы Арнольд Хаузер, Мұстафа Өзел және Бальзак сияқты тұлғалардың көзқарастары талданады. Сонымен қатар, философиялық роман жанры аясында «Хай ибн Якзан» және «Софидің әлемі» сияқты шығармалар арқылы дерексіз ұғымдардың өмірлік тұтастыққа қалай айналатыны зерттелген. Тұжырымдалған нәтижелер романның тек эстетикалық ләззат құралы емес, сонымен бірге еркіндік, жатсыну және жауапкершілік сияқты экзистенциалды ақиқаттарды білдіруге болатын ең қуатты баяндау негізі екенін көрсетеді. Әсіресе экзистенциалист жазушылардың роман формасын таңдауы бұл жанрдың теориялық тілдің шекарасынан асатын нақтылау қабілетімен түсіндіріледі.

Бұл мақала «Әдебиет пен философия байланысы аясында дін философиясын жасау: Шыңғыс Айтматов мысалы» атты докторлық диссертация негізінде дайындалды.

Кілт сөздер: әдебиет, роман, философия, пәнаралық байланыс, элеуметтану.

Роман как повествовательный жанр: от междисциплинарного взаимодействия к философской глубине

Аннотация. Данное исследование направлено на изучение междисциплинарной связи романа, как одного из самых объемных литературных жанров, с социологией и философией, а также гносеологического потенциала, который обеспечивает эта связь. Основное содержание статьи составляет способность романа отражать социальную реальность, его отношение к историческому знанию и умение конкретизировать абстрактные философские идеи. В качестве методологической проблемы рассматривается вопрос о том, как роман, обычно ограничиваемый категорией «вымысла», на самом деле является созидательной и преобразующей областью знаний (роман-история и т.д.) для таких дисциплин, как социология, история и философия. В работе используется метод качественного исследования, и с помощью типологических классификаций анализируются взгляды таких личностей, как Арнольд Хаузер, Мустафа Өзел и Бальзак. Кроме того, через жанр философского романа на примере таких произведений, как «Хай ибн Якзан» и «Мир Софии», исследовано, как абстрактные понятия превращаются в жизненную целостность. Полученные результаты показывают, что роман является не только средством эстетического наслаждения, но и мощнейшей повествовательной базой, на которой могут быть выражены экзистенциальные истины, такие как свобода, отчуждение и ответственность. Тот факт, что именно писатели-экзистенциалисты выбирали форму романа, объясняется способностью этого жанра к конкретизации, выходящей за пределы теоретического языка.

Данная статья подготовлена на основе докторской диссертации на тему: «Занятие философией религии в контексте связи литературы и философии: на примере Чингиза Айтматова».

Ключевые слова: литература, роман, философия, междисциплинарность, социология.

Yazar hakkında bilgi

Karabulut B. – Doktor, Bağımsız Araştırmacı, e-mail: burakarabulut65@gmail.com, Türkiye, İzmir.

Information about the author

Karabulut B. – Doktor (PhD), Independent Researcher, e-mail: burakarabulut65@gmail.com, Turkey, Izmir.

Автор туралы мәлімет

Карабулут Б. – доктор (PhD), тәуелсіз зерттеуші, e-mail: burakarabulut65@gmail.com, Түркия, Измир қ.

Сведения об авторе

Карабулут Б. – доктор (PhD), независимый исследователь, e-mail: burakarabulut65@gmail.com, Турция, г. Измир.